

PITANJE JEZIČKOG KONTINUITETA I KULTUROLOŠKOG IDENTITETA

(Jahić, Dževad - Halilović, S. - Palić, I., GRAMATIKA BOSANSKOGA JEZIKA, Zenica 2000.)

Nekada je Sarajevo bilo centar SALK-a (Sarajevskog lingvističkog kruga), gdje su se okupljali eminentni lingvisti različitih usmjerenja. Međutim, u posljednje vrijeme gotovo da ne možemo zapaziti čak ni kontinuirano izdavanje makar jednog stručnog lingvističkog časopisa. Interesantno, nikad se nije više govorilo o modernoj Evropi i potrebi za modernim obrazovanjem u Bosni. Ljudi na ulici i na poslu govore o tome da im ipak najteže pada to što se jako malo objavljuje knjiga koje su potrebne, ne samo jezičarima, nego i našem školstvu: običnom čovjeku i njegovu potomstvu. Jedna od najvećih potreba našeg školstva, o kojoj se već dugo i neslužbeno i službeno govori, jeste standardna gramatika bosanskoga jezika.

U Zenici je početkom septembra štampana gramatika bosanskog jezika, koju su pripremili profesori i stručni saradnici sa Sarajevskog univerziteta: prof.dr. Dževad Jahić, prof. dr. Senahid Halilović i Ismail Palić. Nakon *Pravopisa bosanskoga jezika*, objavljenog 1996., najznačajnijim korakom u znanstvenom utemeljenju bosanskog jezika možemo smatrati standardnu gramatiku bosanskog jezika. Otkako se 1890. godine pojavila prva štampana *Gramatika bosanskoga jezika*, zbilja je proteklo dosta vremena do pojave neke druge gramatike sa takvim nazivom i sa sličnim

pretenzijama. Tim više je i jasnija vrijednost gramatike bosanskoga jezika (Zenica, 2000.) koju želimo predstaviti.

Gramatika bosanskog jezika, kako njezini autori u predgovoru ističu, "nastala je (...) kao plod nastojanja da se bosanskome jeziku u oblasti gramatičke norme postave čvrsti temelji. Ona je po svojoj naravi *opisna* i *normativna*, a u daljem procesu normiranja bosanskog jezika moći će - nadamo se - poslužiti kao *osnovica*." (Predgovor, 15). Najprikladniji opis gramatike, zanimljivo, daju nam sami autori - sa stručnog aspekta - pokušavajući da

objasne kome je gramatika namijenjena i kakva je zapravo uloga *Gramatike bosanskoga jezika* u nedostatku odgovarajuće literature te vrste. Knjiga nastoji sintetizirati dostignuća naše tradicionalne gramatike i neka saznanja iz moderne gramatičke misli. Gramatički opis unutar *Gramatike* doduše pokazuje neke metodološke razlike u pristupu kod različitih autora, što je posve prirodno ima li se u vidu da se radi o opisima različitih jezičkih razina koje se danas u lingvistici proučavaju različitim metodama.

Gramatika se sastoji od tri veća odjeljka: a) Uvod, *Fonetika i fonologija* (Dževad Jahić); b) *Morfologija i Tvorba riječi* (Senahid Halilović); c) *Sintaksa* (Ismail Palić). Moramo napomenuti da gramatika posjeduje solidnu naučnu aparaturu; nadamo se da će u slijedećim izdanjima gramatika biti dopunjena odgovarajućim indeksom gramatičkim termina.

Uvodni dio gramatike (21-80), "historijsko-teoretski" dio, samo na prvi pogled izgleda malo neuobičajeno podugačak. Međutim, pošto dugo vremena gramatike bosanskog jezika - ponajviše iz političkih razloga - nisu objavljivane pod tim nazivom, u našoj se jezičkoj svijesti, mora se priznati, počela gubiti jasna "teoretsko-historijska" nit o višestoljetnome kontinuitetu onoga što se imenuje pojmom *bosanski jezik*. Zato i pristup autora uvodnog, teoretskog dijela gramatike, Dževada Jahića treba shvatati u tom kontekstu. Štaviše, taj dio je možda i najbitniji za širu čitalačku javnost kojoj se također gramatika želi obratiti.

Kako definirati bosanski jezik?

Gramatika bosanskog jezika otpočinje upravo definicijom bosanskog jezika: “*Bosanski jezik* spada u južnoslavenske jezike, kao dio širega srednjo-južnoslavenskoga dijasistema, koji čine nekoliko većih dijalekatskih grupa. Južno-slavenski jezici pripadaju užoj porodici slavenskih jezika, a slavenski jezici su dio velike indoevropske jezičke zajednice” (Uvod, 21). Na taj se način bosanski jezik teoretski smješta na sasvim određeno mjesto u široj indoevropskoj skupini jezika. Autor uvodnog dijela Dževad Jahić smješta bosanski jezik i u povijesni kontekst na sasvim jasan i nesumnjivo utemeljen način. Zanimljive su i kraće cjeline o štokavskom nerječju (ekavskim, ijekavskim i ikavskim govorima) na našim prostorima - sa posebnim osvrtom na prostor Bosne i Hercegovine, kao cjeline o pet dijalekata bosanskoga jezika (str. 32-43) sa osvrtom na stanje tih dijalekata u periodu, kako i sam autor bilježi, “rata 1992-1995. i agresije na Bosnu i Hercegovinu”, dakle, na stanje koje je indirektna posljedica “lingvocida nad bošnjačkim narodom i njegovim jezikom” (str. 43). Mora se priznati da je malo neobično pročitati konstrukcije kao što su “raseljavanje čitavog dijalekta nekog jezika” i sl. u normativnim gramatikama nekog jezika, ali također treba imati na umu i to da autor te svima u Bosni dobro poznate činjenice iznosi u samome uvodu gramatike. On naprosto, baveći se i novijom historijom bosanskog jezika, smatra da i taj dio historije našeg jezika treba ući u udžbenike.

Historija bosanskog “književnog” jezika kod Dž. Jahića detaljno je predložena (43-63), kroz svoje razvojne faze: 1. *doba srednjovjekovne Bosne* (natpisi na stećcima, glagoljica, bosančica); 2. *tursko doba* (narodni jezik i bosančica, dvojezičnost na narodnom i na orijentalnim jezicima, jezik alhamijado-literature i arebica, jezik bošnjačke narodne književnosti, odnos Vuka i iliraca prema bosanskom jeziku); 3. *austrougarsko doba i kulturno-jezički preporod* (reforme arebice, borba za uvođenje narodnog jezika u škole, *Bosanski-turski učitelj* Ibrahima Berbića, književno-jezička reforma Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, naziv *bosanski jezik* u doba austrougarske vladavine); 4. *jugoslavensko doba*; 5. *bosansko doba*. Nakon toga autor razmatra termine “književni” i “razgovorni” jezik, pojam žargona, pojam normativne gramatike, funkcionalnih stilova i pravopisnih normi. Na kraju uvodnoga dijela daje “kratak historijski uvod u gramatiku bosanskog jezika” i “historijske napomene o bosanskome jeziku” (77-80). Najviše novina “teoretsko-povijesne” naravi o bosanskome jeziku nalazi se upravo u *Uvodu* gramatike, i vjerovatno će protivnicima i same nominacije *bosanski jezik* baš taj dio biti najzanimljiviji za “kritiziranje”. Međutim, knjiga je izašla iz štampe - prigovora još nema.

Fonetsko-fonološki opis u *Gramatici bosanskoga jezika*, kako se vidi iz koncepcije tematskih jedinica i sadržaja teksta, prilično je pojednostavljen i stilski prilagođen i za nastavu u srednjim školama, što na stanovit način dodatno povećava praktičnu vrijednost same gramatike. U

fonetskom opisu donekle se ide tragom fonetika objavljenih na prostoru Bosne i Hercegovine, sa nužnim dopunama iz moderne fonetike. Novinu u određenom smislu predstavlja i leksika navedena za ilustraciju određene pojave, gdje je primjetna značajnija upotreba turcizama i karakteristična leksika iz narodnog govora sa prostora Bosne i Hercegovine. Relativno velik prostor posvećen je morfonološkom opisu našega jezika (119-169). Više od deset strana zauzima opis akcenata bosanskoga književnog jezika, gdje se kao primjeri katkad navode i tekstovi kompletnih pjesama sa označenim akcentima. Morfonološke pojave detaljno su opisane i ilustrirane.

Ovdje želimo skrenuti posebnu pažnju i na veliki trud i sistematičnost u Gramatici pri morfološkom opisu (173-304) kao i u opisu tvorbe riječi u bosanskom jeziku (304-324). Autor toga odjeljka gramatike je prof. dr. Senahid Halilović. Tekst je jezgrovit i informativan, a definicije precizne i međusobno komplementarne. Grafikoni, sheme i tabele predstavljaju veliko olakšanje za pravilno razumijevanje gramatičkih kategorija i tvorbenih osobitosti bosanskog jezika. Sa meto-dološkog i tehničkog aspekta autor je odabrao zanimljiva rješenja za bolji uvid u morfologiju bosanskog jezika u cjelini.

Najzanimljiviji dio gramatičkog opisa jezika, ali na neki način i najteži, svakako je sintaksički opis jezika. Sintaksički opis u *Gramatici bosanskoga jezika* (Ismail Palić, 327-476) teško je porediti sa sličnim na prostoru BiH iz jednostavnog

razloga: malo je normativnih gramatika takve vrste uopće štampano u Bosni. Ako, pak, taj opis uporedimo sa sličnim na širem području južnoslavenskih jezika, možemo odmah uočiti da sintaksički opis u *Gramatici bosanskoga jezika* ne zaostaje niučemu od takvog opisa u gramatikama hrvatskog ili srpskog jezika. Štaviše, neki dijelovi sintaksičkog opisa, osobito oni koji se bave sintagmatskim opisom jezika, daleko su informativniji od sličnog opisa u gramatikama hrvatskog i srpskog jezika, objavljenim u posljednjih desetak godina. Dakako, utjecaj ostale gramatičke literature pri pisanju gramatike sasvim je prirodna pojava. Pri opisu sintagmatskih odnosa u *Gramatici bosanskog*

jezika donekle primjećujemo utjecaje gramatike zavisnosti i gramatike valencije, što nije nova pojava u gramatikama nekih slavenskih jezika, ali predstavlja zanimljivo metodološko osvjetljenje na prostorima BiH. Pri navođenju primjera autor uglavnom donosi citate iz važnijih bošnjačkih književnih ostvarenja 20. stoljeća, na neki način u primjerima preferirajući književno-umjetnički stil. Općenito promatrajući, sintaksički je opis u *Gramatici bosanskoga jezika* konzistentan i sistematičan, a sam jezik tog opisa ukazuje na to da autor jako dobro vlada i sintaksičkom terminologijom i problematikom koju obrađuje.

Na kraju, bez obzira na sasvim uobičajene razlike u gramatičkom opisu fonetike, fonolo-

gije, morfologije i sintakse nekog jezika, mora se priznati da *Gramatika bosanskog jezika* autora Dževada Jahića, Senahida Halilovića i Ismaila Palića predstavlja sretno metodološko jedinstvo sadržaja i forme u gramatičkom opisu, karakteristično za velike povijesne projekte koji su nužni i u historiji bosansko-hercegovačke lingvistike. Sama gramatika najvjerodostojnija je potvrda kontinuiteta u gramatičkom opisu bosanskoga jezika, kontinuiteta koji je također i sastavni dio našega ukupnog kulturološko-povijesnog identiteta.

Adnan Kadrić

m